

Ks. prof. dr hab. Bogdan CZYŻEWSKI

Nauki teologiczne

**Recenzja rozprawy doktorskiej Ks. mgra lic. Stanisława Wrońskiego
„Rola i znaczenie chrześcijańskiej postawy służby wspólnotowej w świetle
nauczania bł. Stefana Wyszyńskiego (1901-1981)”,
napisanej pod kierunkiem Ks. dr. hab. Rafała Bednarczyka, prof. uczelni
Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Warszawa 2026, ss. 310.**

1. Problem rozprawy

Osoba i dzieło prymasa Stefana Wyszyńskiego doczekały się wielu opracowań naukowych i popularnonaukowych, co nie dziwi, biorąc pod uwagę jego wieloletnią działalność, zwłaszcza jako biskupa lubelskiego oraz przez blisko 32 lata arcybiskupa gnieźnieńskiego i warszawskiego. Tak długa posługa obfitowała w przepowiadanie słowa Bożego w formie kazań i homilii, przemówień, konferencji, a także listów pasterskich adresowanych do wiernych powierzonych jego pasterskiej trosce w dwóch wielkich archidiecezjach.

Dysponujemy dziś ogromną spuścizną, która domaga się rzetelnych i wnikliwych badań, tym bardziej że Stefan Wyszyński należał do grona wybitnych mówców i kaznodziejów, których słuchały tysiące ludzi. W jego nauczaniu odnaleźć można wiele wątków zachowujących aktualność i wartość ponadczasową. Jednym z nich jest niewątpliwie temat służby wspólnotowej, do której niejednokrotnie wzywał chrześcijan, a także tych, którzy kierowali wówczas losami naszej Ojczyzny.

Dobrze się stało, że ks. mgr Stanisław Wroński podjął się analizy tego zagadnienia w pracy zatytułowanej *Rola i znaczenie chrześcijańskiej postawy służby wspólnotowej w świetle nauczania bł. Stefana Wyszyńskiego (1901-1981)*. Autor dysertacji skoncentrował się na czterech najważniejszych obszarach życia chrześcijańskiego, w których może realizować się postawa służby wspólnotowej. Są nimi: Kościół, małżeństwo, rodzina oraz Naród.

W przepowiadaniu prymasa, kierowanym do różnych grup społecznych, a zarazem nacechowanym troską o odnowę życia religijnego i społecznego, dominują właśnie te zagadnienia, osadzone w perspektywie katolickiej nauki społecznej. Ks. Stanisław Wroński analizuje różnorodne wypowiedzi Stefana Wyszyńskiego pod kątem roli i znaczenia postawy służby wspólnotowej, aby nie tylko ukazać sposób, w jaki prymas motywował wiernych do zaangażowania w życie rodziny, Kościoła i Narodu, lecz także, co szczególnie cenne, wskazać na aktualność jego nauczania.

2. Treść rozprawy

Recenzowana dysertacja składa się z wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii.

Wstęp, objętościowo proporcjonalny do całej pracy, zawiera wszystkie elementy, jakie powinny znaleźć się w tego typu rozprawie (s. 8-22). Autor, po ukazaniu różnicy pomiędzy niewolnictwem a dobrowolną służbą, zapoznaje czytelnika z najważniejszymi zagadnieniami wprowadzającymi do podjętej problematyki. Przedstawia źródła, na których opiera swoje badania, wskazuje na aktualny stan badań nad zagadnieniem, wyjaśnia problem badawczy, określa zastosowane metody naukowe oraz zwięźle prezentuje strukturę i zawartość poszczególnych rozdziałów.

W pierwszym rozdziale (s. 23-92) Doktorant przedstawia chrześcijańską koncepcję służby w Kościele, opierając swoje rozważania zarówno na Piśmie Świętym, jak i nauczaniu Prymasa Tysiąclecia. W tej części dysertacji ks. Wroński ukazuje ideał służby, którego wzór pozostawili Chrystus, Maryja, apostołowie oraz pierwsi diakoni. Na fundamencie tego wzorca wspólnota Kościoła, tworzona przez biskupów, prezbiterów, diakonów, osoby konsekrowane i wiernych świeckich, powinna realizować swoją misję służby wspólnotowej. Do takiej postawy Stefan Wyszyński wielokrotnie zachęcał nie tylko poprzez swoje nauczanie, lecz także świadectwem własnego życia. Autor słusznie zwraca uwagę na szczególny apel prymasa kierowany do świeckich, których zachęcał do odkrywania własnego miejsca i powołania wynikającego z sakramentu chrztu. Temu celowi służyło między innymi powołanie tzw. „Ósemek”, pozostających pod duchową opieką prymasa, oraz wspólnot Pomocników Matki Kościoła formowanych w parafiach. Były to bez wątpienia oryginalne i nowatorskie inicjatywy pastoralne.

Drugi rozdział zawiera charakterystykę małżeństwa jako przymierza miłości służebnej w świetle nauczania Stefana Wyszyńskiego (s. 93-145). Autor dysertacji zwraca uwagę na godność małżeństwa sakramentalnego oraz wynikające z niej przymioty, takie jak świętość, jedność i nierozzerwalność. Następnie podejmuje zagadnienie powołania do małżeństwa oraz wskazuje jego podstawowe cele. Rozdział ten został oparty przede wszystkim na wypowiedziach błogosławionego prymasa, który zarówno samemu małżeństwu, jak i postawie służby rozumianej jako fundamentalna zasada życia małżeńskiego poświęcał wiele miejsca w swoim przepowiadaniu.

Treść trzeciego rozdziału (s. 146-195) stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych rozważań, gdyż koncentruje się na rodzinie ujmowanej jako Kościół domowy i wspólnota miłości służebnej. To właśnie w rodzinie dokonuje się wychowanie do postawy służby poprzez realizację potrójnej misji wynikającej z chrztu świętego oraz z powołania rodziców i dzieci. Chodzi tutaj o misję prorocką, kapłańską i królewską. Błogosławiony Stefan Wyszyński niejednokrotnie wskazywał rodzinom chrześcijańskim wzór Świętej Rodziny z Nazaretu. Jak wielokrotnie podkreśla Autor dysertacji, nauczanie prymasa dotyczące służby małżonków i dzieci miało szczególne znaczenie w okresie nasilających się procesów laicyzacyjnych oraz prób zniekształcania chrześcijańskiej wizji rodziny, opartej na miłości do Boga, Kościoła, Ojczyzny i drugiego człowieka.

Ostatni, czwarty rozdział dysertacji poświęcony został postawie służby w wymiarze społeczno-moralnym (s. 196-263). Prymas posługuje się w nim wymownym określeniem Narodu jako „rodziny rodzin”. Samo to sformułowanie niesie głębokie przesłanie, zgodnie z którym chrześcijanin, będący częścią Narodu, posiada wobec niego określone obowiązki.

Należą do nich między innymi służba życiu, rozumiana jako obrona życia od poczęcia do naturalnej śmierci, służba społeczeństwu realizowana poprzez działalność charytatywną oraz służba związana z pełnieniem funkcji społecznych i państwowych. Funkcje te, zgodnie z nauczaniem Stefana Wyszyńskiego, powinny mieć charakter służebny wobec Narodu i dobra wspólnego. Ostatnim zagadnieniem podejmowanym przez ks. Wrońskiego jest ukazanie służby jako jednej z podstawowych dróg realizacji powołania chrześcijańskiego.

Całość pracy zamyka zakończenie, w którym Doktorant podsumowuje wyniki przeprowadzonych badań (s. 264-268). Dochodzi również do słusznego wniosku, że przedstawione w dysertacji zagadnienia wymagają dalszych, pogłębionych analiz, zwłaszcza że badacz dysponuje niezwykle bogatym materiałem źródłowym obejmującym nauczanie Prymasa Tysiąclecia. Ks. mgr Stanisław Wroński wyraża nadzieję, „że przedstawiona rozprawa przyczyni się do dalszych, ożywionych badań i poszerzania naszej wiedzy w zakresie nauczania bł. Stefana Wyszyńskiego [...], a także podjęcia na nowo refleksji wokół roli i znaczenia postawy służby wspólnocie w nauczaniu i misji Kościoła” (s. 268). Należy podzielić tę opinię i żywić nadzieję, że podjęte przez Autora badania staną się inspiracją dla kolejnych opracowań poświęconych chrześcijańskiej postawie służby wspólnotowej w nauczaniu Stefana Wyszyńskiego.

Na końcu dysertacji zamieszczono bibliografię. Została ona podzielona na źródła, obejmujące pisma Stefana Wyszyńskiego (s. 269-281), źródła teologiczne (s. 281-282) oraz akty prawne (s. 283), a także literaturę przedmiotu (s. 283-310). Zgromadzona i wykorzystana bibliografia jest imponująca oraz świadczy o gruntownym rozeznaniu Autora w podejmowanej problematyce. Należy podkreślić, że szeroki zakres wykorzystanych źródeł i opracowań stanowi jeden z istotnych walorów recenzowanej rozprawy.

3. Ocena merytoryczna

Praca ks. mgr. Stanisława Wrońskiego zasługuje na uznanie pod względem merytorycznym. Autor podjął się bowiem opracowania istotnego zagadnienia obecnego w nauczaniu bł. Stefana Wyszyńskiego, jakim jest chrześcijańska postawa służby wspólnotowej. Temat ten, mimo swojej doniosłości zarówno dla teologii pastoralnej, jak i katolickiej nauki społecznej, nie doczekał się dotąd całościowego opracowania. Tym samym dysertacja wypełnia zauważalną lukę badawczą i stanowi cenny wkład w rozwój badań nad myślą Prymasa Tysiąclecia.

Autor wykazuje bardzo dobrą znajomość materiału źródłowego, który jest wyjątkowo obszerny i różnorodny. Konieczne było zatem dokonanie starannej selekcji dostępnych tekstów oraz ich odpowiednie uporządkowanie. Ks. Wroński trafnie dobiera wypowiedzi prymasa do omawianych zagadnień, umieszczając je zarówno w przypisach, jak i w zasadniczym toku wywodu. Dzięki temu czytelnik otrzymuje nie tylko syntetyczny obraz nauczania Stefana Wyszyńskiego, lecz także możliwość bezpośredniego kontaktu ze źródłami, na których opiera się analiza.

Z pełnym przekonaniem można stwierdzić, że Doktorant wykazał się dobrą znajomością podjętej problematyki i umiejętnie zgłębił ją w swojej rozprawie. Czyni to w

oparciu zarówno o bogaty materiał źródłowy, jak i o dostępną literaturę przedmiotu. Należy przy tym zauważyć, że w wielu przypadkach nie miał możliwości szerokiego odwoływania się do wcześniejszych opracowań dotyczących analizowanego zagadnienia, gdyż problematyka chrześcijańskiej postawy służby wspólnotowej w nauczaniu Stefana Wyszyńskiego nie była dotąd przedmiotem odrębnych badań. Trzeba więc zgodzić się z Autorem, że jego praca ma charakter pionierski i może stać się inspiracją dla kolejnych badaczy podejmujących studia nad osobą i nauczaniem Prymasa Tysiąclecia.

Do istotnych walorów rozprawy należy również jej poprawna konstrukcja. Przyjęty układ pracy jest logiczny i konsekwentnie realizowany. Poszczególne rozdziały tworzą spójną całość, a ich kolejność odpowiada przyjętym założeniom badawczym. Sprzyja temu właściwy dobór metod naukowych, w szczególności historycznej i krytycznej analizy źródeł oraz metod charakterystycznych dla teologii pastoralnej. Dzięki ich zastosowaniu Autorowi udało się nie tylko ukazać oryginalność nauczania Stefana Wyszyńskiego, lecz także wskazać na jego praktyczne i duszpasterskie implikacje.

Na uwagę zasługują również syntetyczne podsumowania zamieszczone po każdym rozdziale. Ułatwiają one czytelnikowi orientację w obszernym materiale źródłowym i pozwalają uchwycić najważniejsze wnioski płynące z przeprowadzonych analiz.

Warto ponadto podkreślić liczne odniesienia do współczesnej sytuacji społecznej i religijnej. Otwierają one nowe perspektywy interpretacyjne i pozwalają spojrzeć na nauczanie Stefana Wyszyńskiego w kontekście aktualnych wyzwań, takich jak postępująca laicyzacja, osłabienie znaczenia małżeństwa i rodziny, niż demograficzny czy coraz częstsze postrzeganie służby jako oznaki słabości. Ks. Wroński słusznie zwraca uwagę na wyjątkową zdolność prymasa do rozpoznawania problemów nurtujących społeczeństwo oraz do formułowania adekwatnych odpowiedzi duszpasterskich. Jego nauczanie nie było oderwane od rzeczywistości, lecz odnosiło się bezpośrednio do konkretnych problemów, z którymi mierzyli się adresaci jego słów. W tym należy upatrywać jednej z przyczyn niezwykłego oddziaływania Prymasa Tysiąclecia na wiernych. Nieprzypadkowo wielu z nich, zwłaszcza w Gnieźnie, powtarzało: „idziemy na Prymasa”, mając na myśli nie tylko chęć wysłuchania kazania, lecz również potrzebę duchowego umocnienia.

Wskazane wyżej zalety recenzowanej rozprawy nie oznaczają jednak, że jest ona wolna od wszystkich niedociągnięć. W pracy dostrzec można pewne kwestie wymagające doprecyzowania lub pogłębienia. Nie mają one jednak charakteru błędów merytorycznych, lecz raczej stanowią punkty otwierające możliwość dalszej dyskusji naukowej.

Miejscami odczuwa się niedosyt bardziej pogłębionej analizy niektórych tekstów źródłowych. Można bowiem odnieść wrażenie, że w wybranych fragmentach wypowiedzi prymasa pełnią przede wszystkim funkcję ilustracyjną wobec wcześniej przyjętej tezy. Z drugiej strony należy zrozumieć trudności, przed którymi stanął Autor. Dysponując obszernymi kazaniami i przemówieniami Stefana Wyszyńskiego, musiał dokonać selekcji materiału i przywołać dłuższe fragmenty tekstów, aby zachować ich właściwy kontekst. W takich przypadkach szczegółowa analiza wszystkich poruszanych wątków mogłaby osłabić przejrzystość wyводу.

Wydaje się również, że Autor mógł szerzej wyeksponować świadectwo życia samego prymasa. Relacje jego współpracowników oraz świadków życia wskazują bowiem, iż nauczanie dotyczące służby bliźniemu znajdowało szczególny oddźwięk właśnie dlatego, że sam Stefan Wyszyński był wiarygodnym świadkiem głoszonych przez siebie wartości. Dobrze oddaje to starożytna zasada: *verba docent, exempla trahunt*.

Odnosząc się bardziej szczegółowo do poszczególnych rozdziałów, należy zauważyć, że w rozdziale pierwszym zabrakło niekiedy wyraźniejszego odniesienia do nauczania prymasa, zwłaszcza w części poświęconej ewangelicznemu wzorowi służby Chrystusa (s. 25-38). Nie oznacza to oczywiście braku takich odniesień, jednak momentami dominuje wykładnia teologiczna oparta na współczesnych opracowaniach, obficie przywoływanych w przypisach. W efekcie można odnieść wrażenie, że nauczanie Stefana Wyszyńskiego stanowi w tej części raczej uzupełnienie prowadzonych rozważań.

Odmienne przedstawia się sytuacja w rozdziale drugim, gdzie Autor konsekwentnie koncentruje się na wypowiedziach Prymasa Tysiąclecia. Dobór źródeł jest trafny, a myśl Stefana Wyszyńskiego wyraźnie dominuje w analizie dotyczącej roli służby we wspólnocie małżeńskiej.

W przypadku rozdziału trzeciego można byłoby rozważyć bardziej przejrzyste uporządkowanie pierwszej części wywodu. Początkowo Autor koncentruje się na nauczaniu prymasa dotyczącym małżeństwa, rodziny, dzieci i wychowania, natomiast dopiero w dalszej części ukazuje znaczenie Rodziny z Nazaretu jako wzoru dla rodzin chrześcijańskich. Nie wpływa to zasadniczo na wartość rozdziału, jednak mogłoby poprawić jego przejrzystość i wewnętrzną spójność.

Rozdział czwarty należy uznać za szczególnie interesujący ze względu na podjętą problematykę służby społecznej i odpowiedzialności osób sprawujących władzę. W tym miejscu można było jednak szerzej odwołać się do prymasowskiej koncepcji Narodu, która stanowi jeden z najważniejszych elementów jego myśli społecznej. Nieprzypadkowo w niniejszej recenzji słowo „Naród” zapisywane jest wielką literą. Sam Stefan Wyszyński często stosował taką pisownię, między innymi w swoich zapiskach *Pro memoria*, wyrażając w ten sposób szacunek dla Polski, Polaków oraz ich dziejów. Dla prymasa Naród był żywą wspólnotą ludzi połączonych wzajemną więzią i odpowiedzialnością za wspólne dziedzictwo. Obejmował zarówno przeszłe, obecne, jak i przyszłe pokolenia. Był wspólnotą zakorzenioną we wspólnym pochodzeniu, historii, kulturze, języku i tradycji, a nade wszystko wspólnotą duchową. Właśnie dlatego Stefan Wyszyński tak często zwracał się do osób pełniących funkcje publiczne, przypominając im, że ich zadaniem jest służba Narodowi, a nie walka z nim lub podporządkowywanie go partykularnym interesom.

Pewne zastrzeżenie można również zgłosić w odniesieniu do bibliografii. Literatura przedmiotu mogłaby zostać podzielona na opracowania bezpośrednio związane z analizowanym zagadnieniem oraz na literaturę pomocniczą, odnoszącą się do niego jedynie pośrednio. Takie rozwiązanie zwiększyłoby przejrzystość wykazu bibliograficznego.

Przedstawione uwagi nie osłabiają jednak wartości przeprowadzonych analiz ani zasadniczych ustaleń rozprawy. Nie dotyczą one błędów merytorycznych, lecz kwestii, które mogą stanowić przedmiot naukowej dyskusji oraz okazję do dalszego pogłębienia podjętej

problematyki. W żaden sposób nie podważają one wysokiej wartości recenzowanej dysertacji oraz trafności jej głównych wniosków dotyczących roli i znaczenia chrześcijańskiej postawy służby wspólnotowej w nauczaniu bł. Stefana Wyszyńskiego.

4. Ocena formalna

Pozytywna ocena merytoryczna rozprawy znajduje swoje potwierdzenie również w jej stronie formalnej. Dysertacja została przygotowana zgodnie z wymogami stawianymi pracom naukowym na poziomie rozprawy doktorskiej. Autor wykazał się umiejętnością właściwego uporządkowania materiału badawczego, zachowania poprawności metodologicznej oraz konsekwentnego prowadzenia wyводу naukowego. Przyjęta struktura pracy jest logiczna i przejrzysta, a poszczególne części pozostają ze sobą w ścisłym związku, tworząc spójną całość podporządkowaną realizacji przyjętego celu badawczego.

Treść kolejnych rozdziałów stanowi konsekwentną odpowiedź na problem badawczy sformułowany we wstępie oraz koresponduje z tytułem rozprawy. Zarówno wstęp, jak i zakończenie zostały opracowane poprawnie pod względem metodologicznym. Autor w sposób konsekwentny wykorzystuje zadeklarowane metody badawcze, zachowując właściwe proporcje pomiędzy analizą materiału źródłowego a interpretacją uzyskanych wyników.

Wymaga sprostowania informacja zawarta we wstępie (s. 8), zgodnie z którą prymas Stefan Wyszyński był metropolitą warszawsko-gnieźnieńskim. Były to odrębne archidiecezje i metropolie, dlatego poprawna tytułatura brzmi: arcybiskup gnieźnieński i warszawski, prymas Polski, metropolita gnieźnieński i warszawski.

Zauważyć też można błędy literowe lub braki przyimków, np. na s.: 10, 11, 14, 23, 71, 84, 128, 136, 145, 147, 172, 200, 205, 209, 210, 232, 252, 261.

5. Pytania do Doktoranta

Przedstawiona rozprawa świadczy o dobrej znajomości przez Autora zarówno nauczania bł. Stefana Wyszyńskiego, jak i problematyki związanej z chrześcijańską postawą służby wspólnotowej. Przeprowadzone analizy są rzetelne i w zdecydowanej większości prowadzą do trafnych wniosków. Lektura pracy skłania jednak do postawienia kilku pytań, które wynikają z podjętej problematyki oraz mogą stać się okazją do dodatkowego doprecyzowania niektórych kwestii podczas publicznej obrony rozprawy. Mają one charakter dyskusyjny i nie wpływają na pozytywną ocenę całości przedstawionego opracowania.

1. Na s. 145 jest mowa o tym, że troska prymasa Stefana Wyszyńskiego o rodzinę wynikała m.in. z jego doświadczenia wojennego, kiedy dostrzegał jak wiele polskie rodziny musiały wycierpieć. Jaki był jeszcze inny powód, dla którego małżeństwo i rodzina stały się w nauczaniu prymasa tak ważnym tematem?

2. W recenzji kilkakrotnie zwracałem uwagę na ogrom materiału źródłowego. Nie znalazłem jednak klucza, którym posługiwał się Doktorant, by dokonać wyboru takich a nie innych tekstów prymasowskiego nauczania.

6. Wniosek końcowy

Podjęta przez ks. mgr. lic. Stanisława Wrońskiego problematyka należy do ważnych i aktualnych zagadnień teologii pastoralnej oraz badań nad nauczaniem bł. Stefana Wyszyńskiego. Autor z powodzeniem ukazał rolę i znaczenie chrześcijańskiej postawy służby wspólnotowej w życiu Kościoła, małżeństwa, rodziny i Narodu, odwołując się do bogatego i różnorodnego materiału źródłowego. Przeprowadzone analizy pozwoliły nie tylko na syntetyczne przedstawienie nauczania Prymasa Tysiąclecia, lecz także na ukazanie jego aktualności wobec współczesnych wyzwań religijnych, społecznych i kulturowych.

Przedstawione w recenzji uwagi krytyczne i pytania nie podważają wartości rozprawy. Mają charakter dyskusyjny i zmierzają przede wszystkim do dalszego pogłębienia refleksji nad podjętym zagadnieniem. Należy je traktować jako wyraz naukowej polemiki oraz zachętę do kontynuowania badań nad bogatym dziedzictwem intelektualnym i duszpasterskim bł. Stefana Wyszyńskiego.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Stanisława Wrońskiego spełnia wymagania określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r., poz. 1571 ze zm.), dotyczące rozpraw doktorskich. Przedstawiona dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, potwierdza ogólną wiedzę teoretyczną Autora w dyscyplinie nauki teologiczne oraz jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z powyższym wnioskuję do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie ks. mgr. lic. Stanisława Wrońskiego do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora nauk teologicznych.

Ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski

Kierownik Zakładu Teologii Historycznej

Wydziału Teologicznego

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Gniezno, dnia 8 sierpnia 2026 r.

